

ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Г. Є. Долматова, Ю. В. Перебейнос

*Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського
вул. Щорса, 31, м. Донецьк, 83050, Україна.
E-mail: kinara@yandex.ru*

Отримана 15 листопада 2007, прийнята 17 листопада 2007

Анотація. В статті проводиться дослідження економічної безпеки на регіональному рівні (на прикладі Донецького регіону), показано взаємозв'язок і взаємозалежність між рівнями забезпечення економічної безпеки (держава, регіон, суб'єкти господарювання), доведено необхідність розробки і впровадження стратегії забезпечення економічної безпеки регіону. Метою дослідження є визначення рівня економічної безпеки Донецького регіону на основі загальних критеріїв оцінки. Дослідження доводить, що рівень забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні залежить від державної політики і ефективності функціонування суб'єктів господарювання. Виявлено, що підвищенню рівня економічної безпеки і поліпшенню ситуації в економічній сфері Донецької області перешкоджає відсутність вітчизняного стратегічного інвестора і ефективного власника, який би був у змозі вкласти інвестиції, забезпечити випуск конкурентноздатної продукції, своєчасно розраховуватись з бюджетом.

Ключові слова: економічна безпека, економічна безпека на регіональному рівні, економічне середовище, стратегія економічної безпеки.

ОСНОВЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НА РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ

Г. Е. Долматова, Ю. В. Перебейнос

*Донецкий национальный университет экономики и торговли
имени Михаила Туган-Барановского
ул. Щорса, 31, г. Донецк, 83050, Украина.
E-mail: kinara@yandex.ru*

Получена 15 ноября 2007, принята 17 ноября 2007

Аннотация. В статье проводится исследование экономической безопасности на региональном уровне (на примере Донецкого региона), показаны взаимосвязь и взаимозависимость между уровнями обеспечения экономической безопасности (государство, регион, субъекты хозяйствования), доказана необходимость разработки и внедрения стратегии обеспечения экономической безопасности региона. Целью исследования является определение уровня экономической безопасности Донецкого региона на основе общих критериев оценки. Исследование доказывает, что уровень обеспечения экономической безопасности на региональном уровне зависит от государственной политики и эффективности функционирования субъектов хозяйствования. Выведено, что повышению уровня экономической безопасности и улучшению ситуации в экономической сфере Донецкой области препятствует отсутствие отечественного стратегического инвестора и эффективного собственника, способного внести инвестиции, обеспечить выпуск конкурентоспособной продукции, своевременно рассчитаться с бюджетом.

Ключевые слова: экономическая безопасность, экономическая безопасность на региональном уровне, экономическая среда, стратегия экономической безопасности.

PRINCIPLES OF DETERMINING ECONOMICAL SAFETY ON A REGIONAL LEVEL

G. Ye. Dolmatova, Yu. V. Perebeinos

Donetsk National M. Tugan-Baranovskiy University of Economy and Trade

31, Schorsa Str., Donetsk, 83050, Ukraine.

E-mail: kinara@yandex.ru

Received 15 November 2007, accepted 17 November 2007

Abstract. The article is about an investigation of the economic safety on a regional level (on the example of Donetsk region), about the interrelation and interdependence of levels of guaranteeing economic safety (the state, region, subjects of managing); there is proved a necessity of developing and introducing the strategy of guaranteeing economic safety of a region. The purpose of the investigation is determining a level of economic safety of Donetsk region on the basis of general estimation criteria. The investigation proves that the level of guaranteeing the economic safety on a regional level depends on a state policy and efficiency of functioning of subjects of management. It has been found out, that an increase of the economic safety level and improvement of the situation in the economic sphere of Donetsk area are interfered with an absence of the domestic strategic investor and an effective proprietor capable of investing, providing a release of competitive products, settling budget accounts in proper time.

Key words: economic safety, economic safety on a regional level, economic environment, economic safety strategy.

Постановка проблеми

Ефективне функціонування, зростання економічного потенціалу будь-якого підприємства і регіону в цілому в ринкових умовах значно залежить від створення надійної системи економічної безпеки на різних рівнях.

Слід зазначити, що останнім часом в економічній літературі все частіше зустрічається поняття «економічна безпека». Трактують його як економічної категорії не має чіткого визначення. Ряд вчених стверджують, що це поняття макроекономічне, інші вважають, що його використання можливо тільки для дослідження чинників захисту окремих суб'єктів господарювання. Проте всі вони погоджуються з самим загальним, найпростішим і доступним кожному визначенням даного поняття. Отже, економічна безпека – це універсальна категорія, що відображає захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях, починаючи з держави і закінчуючи кожним її громадянином.

Очевидно, що для досягнення економічної безпеки на рівні держави, необхідна підтримка відповідного стану захищеності на рівні регіону, міста, окремих підприємств. Виходячи з того, що регіональний рівень є ланкою, яка зв'язує, між державу і суб'єкти господарювання,

забезпечення економічної безпеки на даному рівні повинно бути одним з пріоритетних напрямків функціонування. Більш того, кожний регіон має свої особливості в частині забезпечення фінансування економічних і соціальних програм розвитку, що відбивається на створенні системи економічної безпеки регіону.

Без забезпечення економічної безпеки практично неможливо вирішити жодну з тих проблем, які стоять сьогодні перед Україною. Аналіз досвіду незалежності України свідчить, що проблема забезпечення економічної безпеки набуває виключно актуального характеру. Деструктивні процеси у всіх сферах економіки, фінансова незахищеність населення і зростання соціальної напруги переконливо підкреслюють це.

Аналіз досліджень

Взагалі, практика і наукові дослідження показують, що існує потреба відпрацювання і створення система економічної безпеки, яка б враховувала негативи і позитиви сучасного економічного середовища функціонування усіх учасників. Окремі наукові аспекти забезпечення економічної безпеки висвітлюються у наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких слід визначити: О. Барановського [1],

С. Глазьева [2], В. Ойкне [3], В. Сенчагова [4] та ін. Однак їх дослідження були спрямовані або на загальнодержавний рівень, або на рівень функціонування суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності. Таким чином, дослідження стану забезпечення економічного середовища на рівні окремого регіону є актуальним і доцільним.

Формування мети

Метою даного дослідження є визначення рівня економічної безпеки Донецького регіону на основі загальних критеріїв оцінки.

Виклад основного матеріалу

Значна диференціація регіонів України за рівнем економічного розвитку, яка є беззастережною загрозою економічній безпеці держави, вимагає організації ефективної системи оцінки економічного стану регіону, своєчасного виявлення чинників, які виводять ситуацію в різних сферах життєдіяльності територій за межі економічної безпеки, і розробка на цій основі програмно-цільових пріоритетів нейтралізації загроз, термінів їх реалізації, а також ресурсів, які необхідно при цьому задіяти.

Слід ще раз наголосити на тому, що на рівень економічної безпеки регіону значно впливає забезпечення економічної захищеності на рівнях держави і підприємства. Тому, перш ніж зупинитись на оцінці економічної безпеки регіону, доцільно провести дослідження на загальнодержавному рівні.

Вважаємо, що одним з головних критеріїв економічної безпеки держави є рівень ВВП. Сьогодні в Україні спостерігаються порівняно швидкі темпи зростання ВВП (табл. 1 і рис.1) [5] Економіка України почала розвиватись з 2000 року, коли ВВП зріс до 5,9%.

За прогнозами західних експертів, у 2006 році темпи зростання ВВП України мали бути на рівні 5%, оцінки українських фахівців були більш оптимістичними – 9,5%. Реальне зростання ВВП у 2006 році у порівнянні з 2005 р відбулося до 535860 млн.грн., що становило 7,1%.

Як видно з рис.1, за два останніх роки ситуація змінюється на краще, поступово нейтралізуються загрози, що негативно впливали на рівень забезпечення економічної безпеки держави.

Також важливим критерієм економічної захищеності на макrorівні є збалансованість і оптимальність Державного бюджету. Однією з проблем бюджету 2005 р. була його розбалансованість – офіційний дефіцит бюджету становив 8,6 млрд.грн. Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» дефіцит бюджету становить 6,8 млрд. грн. при обсягах доходів бюджету у розмірі 108,5 млрд. грн. і витратах – 115,3 млрд. грн.[6] Гранічний розмір дефіциту Державного бюджету України на 2007 рік затверджений у сумі 15715,7 млн.грн. Це на 2806,7 млн. грн. більше у порівнянні зі встановленим дефіцитом 2006 року (він був встановлений у сумі 12909,0 млн.грн.). [7,8] Соціальна спрямованість бюджету є однією з важливих складових бюджетної політики України на сучасному етапі. Питомо вага видатків, які мають соціальне спрямування за економічною класифікацією, поступово збільшується з року на рік.

Аналіз основних важливих критеріїв економічної безпеки держави показав, що в Україні спостерігається нестабільна економічна обстановка.

Надалі дослідження проведено на рівнях регіону і підприємств. Фінансове становище підприємств Донецької області протягом

Таблиця 1. Темпи зростання ВВП України протягом 1997 – 2006 рр.*.

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Зростання ВВП	-2,9	-1,9	-0,2	+5,9	+9,2	+5,2	+8,2	+6,0	+5,8	+7,1

*Складено за оперативними даними Держкомстату

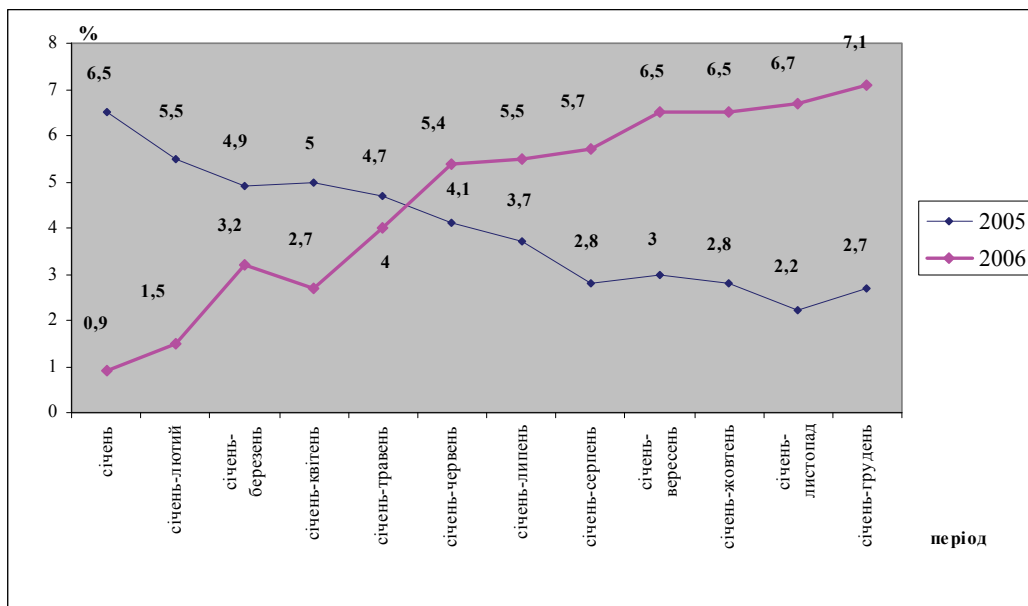

Рис. 1. Реальний ВВП, у відсотках до відповідного періоду попереднього року.

останніх років залишається складним і не відрізняється стабільністю. У 2005 році в регіоні склалася досить суперечлива ситуація. На відміну від попередніх років відбулося зниження темпів росту промислового виробництва, скоротилися вантажні перевезення, зменшився обсяг будівельних робіт. Але запас фінансової стійкості підприємств області виявився достатнім для отримання позитивного фінансового результату.

Позитивний фінансовий результат підприємств регіону за 2005 рік становив 11574,7 млн.грн., проти минулого року він зменшився на 0,8%. Як і в попередні роки, загальна сума фінансового результату головним чином залежить від підприємств металургійного комплексу. В звітному році їх частка становила 37,7% загальнообласної суми. Вагомий вплив на загальну суму фінансового результату мали і торговельні підприємства (17,2%), підприємства сфери нерухомості (10,8%) та транспортні підприємства (8,1%). Від'ємний фінансовий результат у звітному році був отриманий у вугільній промисловості, виробництві деревини, будівництві, готельно-ресторанному господарстві та сфері послуг.

Фінансовий результат, який склався в Донецькій області, значною мірою залежить від підприємств приватної форми власності. Вони отримали фінансовий результат, що дорівнює

114789 млн. грн. Підприємства державного та комунального секторів отримали від'ємний фінансовий результат у сумі 75,8 млн. грн. та 138,5 млн. грн. відповідно. Проти 2004 року від'ємний фінансовий результат в державному секторі зменшився у 6,1 рази, а в комунальному, навпаки, збільшився на 34,3%.

Загальна сума прибутку підприємств області склала 15210,8 млн. грн. і проти минулого року зменшилася на 4,7%. Рік тому зростання загальної суми прибутку становило 2,4 рази. Зниження прибутку в цілому по області передусім обумовлено його зниженням в металургії на 1420,5 млн. грн. (або на 22%), у виробництві коксу – на 1011,5 млн. грн. (у 2,3 рази) та в торгівлі – на 1193,8 млн. грн. (у 1,5 рази). Це трапилось внаслідок погіршення кон'юнктури зовнішніх ринків збуту металу, ревальвації національної валюти, яка відбулася у квітні, а також підвищення залізничних тарифів.

Підприємства, які одержали прибуток, формують 86,5% загальнообласного обсягу реалізації і 72,6% – вартості активів. Ними з однієї гривні вкладених активів одержано 1,35 гривні чистого доходу (виручки) від реалізації при середньообласному рівні – 1,14 грн. За підсумками 2004 року прибуткові підприємства формували 79,6% загальнообласного обсягу реалізації і 49,8% вартості активів.

Таблиця 2. Кредити, надані комерційними банками суб'єктам господарювання (за строками погашення).

Рік	Короткострокові		Довгострокові		Разом	
	млн.грн.	питома вага,%	млн.грн.	питома вага,%	млн.грн.	питома вага,%
2003	2890,4	65,2	1539,9	34,8	4430,3	100,00
2004	3470,4	62,9	2047,0	37,1	5517,4	100,00
2005	4395,6	49,4	4509,4	50,6	8905,0	100,00
2006	5688,37	41,8	7932,03	58,2	13620,4	100,00

Як одну із складових забезпечення економічної безпеки регіону, на нашу думку, слід виділити і розвиток фінансового сектору, що обумовлює розширення фінансових можливостей окремої території та суб'єктів господарювання.

Так, в Державному реєстрі банків станом на 1 січня 2007 року значилось 138 банків та філій регіону, з них 10 банків-юридичних осіб. Крім того, в області функціонувало 1443 відділення банків Донецької області і 127 відділень банків інших областей. У 2006 році в регіоні відкрито 88 філій і 51 відділення, закрито 9 філій банків.

Основну частину фінансових ресурсів банків складають кредитні ресурси. Для того, щоб прослідкувати їхню динаміку за строками погашення і за галузями економіки, складено таблиці 2, 3.

З таблиці 2 чітко спостерігається стабільна тенденція до збільшення кредитних ресурсів банків за строками погашення. На даний час Донецька область, як і Україна взагалі, переживає так званий «кредитний бум», але це більше стосується споживчого кредитування фізичних осіб. Однак суми кредитів юридичним особам також зросли в 2006 році на 4715,4 млн. грн. і на 9190,1 млн.грн. в порівнянні відповідно з 2005 р. і 2003 р. Це свідчить, перш за все, про зростання довіри клієнтів до банківських установ, а також про розвиток банківського сектору і розширення діяльності юридичних осіб області.

Активного розвитку набуло кредитування фізичних осіб, в тому числі на будівництво і придбання нерухомості, автотранспортних засобів, побутової техніки та інших товарів побутового призначення, а також кредитування

працівників пріоритетних підприємств по зарплатних картках міжнародних платіжних систем тощо.

Згідно з таблицею 3, найбільшу питому вагу за отриманими кредитами займає промисловість – 43,3%, на другому місці – оптова і роздрібна торгівля транспортними засобами (32,6%), на третьому – будівництво (6,8%).

Загалом, розподіл кредитних сум в кожному році не змінився, змінилися лише суми за позичень, які за два роки за всіма статтями вросли в два рази, а за деякими статтями навіть більше.

Упродовж 2006 року зберігалась позитивна тенденція до підвищення рівня капіталізації банків та їх ресурсної бази. Депозити, залучені банками від суб'єктів господарювання та населення (резидентів з нарахованими відсотками), збільшились на 28,0% до 17,8 млрд.грн. Високі інфляційні очікування населення під час парламентських виборів вплинули на структуру депозитів: в національній валюті вони зросли всього на 38,4%, тоді як в іноземній валюті – на 52,7% при збільшенні відсоткових ставок на депозити у національній валюті (на 1,0 п.п.) та одночасному їх зменшенні на депозити в іноземній валюті (на 1,1 п.п.).

Найбільшу кредитну підтримку надано підприємствам обробної промисловості (24,7%), оптової і роздрібною торгівлі (22,8%), будівництва (4,7%) та добувної промисловості (4,2%).

Таким чином, головним пріоритетом банківської системи області в 2007 році залишиться всебічна кредитна підтримка вітчизняних виробників. Обсяги кредитних вкладень в економіку

Таблиця 3. Кредити, надані комерційними банками суб'єктам господарювання (за галузями економіки).

Галузі	Рік					
	2004		2005		2006	
	сума, млн.грн.	питома вага, %	сума, млн.грн.	питома вага, %	сума, млн.грн.	питома вага, %
Всього, у тому числі:	5517,4	100,0	8905,0	100,0	13620,4	100,0
Промисловість	2335,2	42,4	3744,0	42,0	5905,1	43,3
- добувна	440,2	8,0	455,5	5,1	824,0	6,0
- обробна	1680,6	30,5	2939,8	33,0	4811,9	35,3
- електроенергетична	214,4	3,9	348,7	3,9	269,2	2,0
Оптова та роздрібна торгівля транспортними засобами	2144,5	38,9	3113,2	35,0	4439,7	32,6
Ресторанне господарство	11,6	0,2	26,4	0,3	60,7	0,4
Сільське господарство	265,3	4,8	443,2	5,0	448,3	3,3
Транспорт	299,3	5,4	327,1	3,7	535,6	3,9
Будівництво	134,2	2,4	514,2	5,8	922,8	6,8
Охорона здоров'я та соціальна допомога	9,9	0,2	12,3	0,1	23,7	0,2
Освіта	3,5	0,0	3,3	0,0	1,9	0,0
Фінансова діяльність	69,6	1,3	135,2	1,5	143,1	1,1
Інші галузі економіки	244,3	4,4	586,1	6,6	1139,5	8,4

області зростають на 48,0%, в тому числі кредитування суб'єктів малого бізнесу – в 1,3 раза, агропромислового комплексу – в 1,6 раза.

При аналізі фінансових ресурсів підприємств області багато уваги приділяється аналізу дебіторської і кредиторської заборгованостей, які доцільно аналізувати як за складом, так і за структурою. Проаналізувавши заборгованість підприємств Донецької області за 2003-2005 роки, можна дійти висновку, що істотних змін ні в складі, ні в структурі заборгованостей не відбулося.

Економіка Донецької області, як і України в цілому, знаходиться у стані зростання. Загалом по Донецькій області за 11 місяців 2006

року кількість прибуткових підприємств склала 3307, в той час як збиткових – 1369. Найбільше збиткових підприємств розташовано в м.Донецьку (660), на другому місці – м.Маріуполь (123), на третьому – м.Макіївка (80). Все ж таки у порівнянні з 2005 роком кількість збиткових підприємств зменшилася на 108 одиниць.

Особлива увага приділяється моніторингу показників фінансово – господарської діяльності підприємств державного і комунального секторів економіки (за підсумками 9 місяців здійснено моніторинг 121 державного підприємства) та підприємств, стосовно яких реалізуються процедури відновлення платоспроможності

боржника або визнання їх банкрутами (станом на 01.01.2007 в процедурі розпорядження майном знаходилось - 88, санації – 36, ліквідації – 505 підприємств). На жаль, за січень – листопад 2006 року діяльність майже третини (29,3% від загальної кількості) підприємств залишалась збитковою. За формами власності обсяги збитків розподілились наступним чином: підприємства приватної форми власності – 63,3%, державної – 28,2%, комунальної – 8,5%.

Висновки

Дослідження тільки за основними критеріями доводить, що рівень забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні значно залежить від державної політики і ефективності функціонування суб'єктів господарювання. Проведений аналіз сучасного стану Донецької області дозволив визначити сукупність дестабілізуючих чинників, наявність яких в даний момент перешкоджає реалізації не тільки економічних інтересів на рівні регіону, але і на рівні держави в цілому. Головним дестабілізуючим чинником на сьогоднішній день є недосконалість і незавершеність законодавства у сфері забезпечення економічної безпеки і в економічній сфері. Достатньо назвати тільки основні відсутні законодавчі акти: Податковий і Фінансовий кодекси, Закони про економічну, фінансову й ін. види безпеки тощо. Вдосконалення чинного законодавства в економічній сфері здійснюється дуже повільними темпами і не встигає за змінами, які в ній відбуваються. Підвищенню рівня економічної безпеки і поліпшенню ситуації в економічній сфері Донецької області перешкоджає відсутність вітчизняного стратегічного інвестора і ефективного власника, який би був у змозі вкласти інвестиції,

забезпечити випуск конкурентоздатної продукції, своєчасно розраховуватись з бюджетом.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі

У Донецькій області не створено дійової системи забезпечення економічної безпеки, не розроблено і не впроваджено стратегію економічної безпеки регіону, що є першочерговим завданням розвитку держави, регіону, підприємств (організацій, установ). Саме формування конкретних і обґрунтованих стратегічних заходів забезпечення економічної безпеки регіону дозволить, з одного боку, підвищити рівень економічної захищеності окремої території (регіону), а з іншого – обумовить впровадження системи економічного захисту в державі та у суб'єктів господарювання.

Література

1. Барановский А.И. Экономическая безопасность государства // Финансовая Украина. – 1996. – №22.
2. Глазьев С. Основа обеспечения экономической безопасности страны – альтернативный реформационный курс // Российский экономический журнал. – 1997. – №1. – С.3-19; № 2. – С. 3-18.
3. Ойкен В. Основы национальной экономики. Пер. с нем. – М., 1996.
4. Сенчагов В.К. О сущности и основах стратегии экономической безопасности России // Вопросы экономики. – 1995. – №1. – С. 97-106.
5. Україна у цифрах у 2005 році: Стат. зб./ Держкомстат. – К.: Техніка, 2006.
6. Закон України «Про Державний бюджет України на 2005 рік»
7. Закон України «Про Державний бюджет України на 2006 рік»
8. Закон України «Про Державний бюджет України на 2007 рік»

Долматова Галина Євгенівна – доцент кафедри фінансів Донецького національного університету економіки і торгівлі імені М.Туган–Барановського. Наукові інтереси: економічна безпека суб'єкта господарювання, регіону, держави.

Перебийнос Юрій Васильович – магістрант інституту післядипломної освіти Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Наукові інтереси: економічна безпека підприємства, регіону, держави.

Долматова Галина Евгеньевна – доцент кафедры финансов Донецкого национальной университета экономики и торговли имени М. Туган–Барановского. Научные интересы: экономическая безопасность субъекта хозяйствования, региона, государства.

Перебийнос Юрий Васильевич – магистрант института последипломного образования Донецкого национального университета экономики и торговли. Научные интересы: экономическая безопасность предприятия, региона, государства.

Dolmatova Galina – an Associated Professor of the faculty of finance and credit of Donetsk National M. Tugan–Baranovsky University of Economy and Trade. Scientific interests: economic safety of a subjects of managing, region, state.

Perebeunos Yuriy- master of postgraduate institute of the National university of economy and trade of a name of M. Tugan–Baranovsky. Scientific interests: economic safety of a subjects of managing, region, state.